https://gospodarkainnowacje.pl GOSPODARKA I INNOWACJE

LABORATORIUM WIEDZY Artur Borcuch

2023: Special Issue "Problems and Prospects for the Development of Accounting, Economic Analysis and Audit Based on International Standards in the Conditions of Economy Digitalization"

МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИ АСОСИДА ХЎЖАЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА ХУСУСИЙ КАПИТАЛ ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Бердиев Қаҳрамон Ҳакимович,
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти,
«Бухгалтерия ҳисоби ва аудит кафедраси» доценти,
berdiyev8787@mail.ru

Аннотация

Ушбу мақолада хўжалик юритувчи субъектларда хусусий капиталнинг ҳисобини юритишга доир масалалар молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида ташкил этиш, мамлакатимиздаги хўжалик субъектларининг капитал ҳисобини юритиш ва мулкдорлар улушини тўғри тақсимланиши ҳолатларини уйғунлашувини оширишга қаратилган таклиф ва тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: хусусий капитал, бухгалтерия ҳисоботи, молиявий ҳисобот, бошқарув ҳисоботи, солиқ ҳисоботи, молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари.

1. Кириш: Бугунги кунда мамлакат иқтисодиётини пивожлантипишда хўжалик субъектлапининг фаолиятини амалга ошипишда бухгалтепия ҳисоби муҳим ўпин эгаллайди. Хўжалик фаолиятида содип бўлган иқтисодий жапаёнлап тўғписидаги маълумотлапни ички ва ташқи фойдаланувчилапга ахбопот сифатида тақдим этишда асосий омиллапидан бипи ҳисобланади. Бухгалтепия ҳисоби опқали хўжалик фаолиятида бўлаётган ўзгапишлапни миқдопий жиҳатдан ўпганган ҳолда активлапи ва мажбупиятлапи ўптасидаги фапқни аниқлаш асосида капитал миқдопини топиш имконини бепади. Республикамизда хусусий капитал ҳисобини юритиш тизимида, устав фондини шакллантириш, дивидендларни тўғри тақсимлаш, халқаро стандартлар асосида ҳисобини юритишга доир чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда ҳамда йўналишлари белгилаб берилмоқда. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтишни жадаллаштириш борасида «Илғор халқаро тажрибани ҳисобга олган ҳолда молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларининг замонавий усулларини босқичма-босқич жорий этиш»[1] устувор вазифа сифатида белгилаб олинди.

2. Адабиётлар шарҳи: Хусусий капитал ҳисобини халқаро стандартлар асосида уйғунлаштириш, хусусий капитал тўғрисидаги ҳисоботни қиёсланувчанлиги ҳамда шаффофлигини таъминлаш бўйича хорижий ва маҳаллий олимларнинг фикрларини келтириб ўтамиз.

Copyright © 2023 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

И.П.Фаминский хусусий капиталга қуйидагича таъпиф бепган: Хусусий капитал - бу таъсисчилап томонидан қўйилган ва акциялап чиқапиш ҳисобига жалб қилинган компаниянинг капиталидип[2].

З.Н.Курбанов ва К.М.Мисировлар ҳам қуйидаги таърифни беришган: «Хусусий капитал-бу корхонанинг активлари ва мажбуриятлари ўртасидаги фарқдир»[3].

А.Эрматов ўзининг илмий ишларида хусусий капитал тушунчасини қуйидагича ифодалайди: «Хусусий капитал - ишлаб чиқариш ресурсларининг ўтган даврлардаги фойдаланилиши натижасида жамланган, келгусида иқтисодий наф келтириш имкониятига эга ҳамда мулкдорларга тегишли бўлган қийматлар мажмуидир»[3].

3. Тадқиқот методологияси. Хўжалик юритувчи субъектларда хусусий капитал ҳисоби ва ҳисоботини Молиявий Ҳисоботнинг Халқаро Стандартлари асосида ташкил этиш, мамлакатимиздаги акциядорлик жамиятларининг капитал ҳисобини юритиш ва мулкдорларнинг улушларини тўғри тақсимланиши ҳолатлари ва уйғунлашувини ошириш масалалари илмий жиҳатдан ўрганилган. Мавзуни ёритишда адабиётлар шарҳи, маълумотларни гуруҳлаш ва таққослаш методларидан фойдаланилган.

4. Таҳлилий натижалар: Республикамиздаги фаолият юритаётган хўжалик субъектларнинг хусусий капитал ҳисобини юритишни молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига мувофиқлигини таъминлаш асосида активларнинг тўловга лаёқатлик ҳолатини, олдинги даврлар билан тақослама таҳлил қилиш, баҳолаш орқали келажакда фаолиятини ривожлантириш. Хўжалик субъектининг капиталини шакиллантиришда ички ва ташқи манбаларни топиш, хорижий инвесторларни жалб қилиш имкониниятларини кенгайтиришдан иборатдир. Шу ўринда жаҳон амалиётида хусусий капиталнинг ҳисобини юритишга доир масалалар молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида ташкил этиш, мамлакатимиздаги хўжалик субъектларининг капитал ҳисобини юритиш ва мулкдорлар улушини тўғри тақсимланиши ҳолатларини уйғунлашувини ошириш мақсадига бир қанча бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандартларидан фойдаланишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Хусусий капитал ҳисобини такомиллаштириш мақсадида МҲХС (IAS) 1 - «Молиявий ҳисоботни тақдим этиш», МҲХС (IAS) 8 - «Ҳисоб сиёсати, ҳисоб баҳолашлардаги ўзгаришлар ва хатолар», МҲХС (IAS) 12 - «Фойда солиғи», МҲХС (IAS) 32 - «Молиявий инструментлар, ахборотларни тақдим этиш», МҲХС (IAS) 33 - «Акцияга фойда», МҲХС (IAS) 37 - «Захиралар, шартли мажбуриятлар ва шартли активлар» ва бошқа молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларидан фойдаланиш бўйича ўзининг ҳисоб сиёсатига киритиш ва хусусий капитал ҳисобини юритишда фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Шунинг учун акциядорлик жамиятига қарашли хўжалик юритувчи субъектлар хусусий капитал ҳисобини такомиллаштириш мақсадида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларидан фойдаланиш бўйича ўзининг ҳисоб сиёсатига киритиш ва хусусий капитал ҳисобини юритишда фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Хўжалик субъектларда молиявий ҳисоб элементларининг мазмунини очиб бериш, молиявий ҳисоботларни тайёрлаш ва тақдим этиш - Молиявий Ҳисоботнинг Халқаро Стандартлари тамойиллари асосида капиталнинг соф активлар таркибида улушини ҳисобга олган ҳолда барча мажбуриятларини чегириб ташлаш зарур. Бундай ёндашув нафақат балансда капиталнинг ҳисобот давридаги холатини, балки ҳисобот даврида хўжалик субъектининг молиявий элементларини (активлари ва мажбуриятлари) ҳисобга олиш имконини беради.

Капитал ўтган давр холатларини баҳолабгина қолмасдан, балки хўжалик субъектининг

Copyright © 2023 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

ҳозирги ҳолат натижаларини баҳолайди, ўтган даврлар билан таққослайди ҳамда келажакда хўжалик фаолиятига йўналтирилган инвестиция қарорларини қабул қилиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Баланс моддаларини ҳаққоний қийматда баҳолаш орқали, келажакдаги нақд пул маблағларининг дисконтланган қийматида тақдим этишни асослайди.

Хўжалик субъектларида бухгалтерия ҳисобини ислох қилишни Молиявий Ҳисоботнинг Халқаро Стандартларига мувофиқ амалга ошириш асосида субъектнинг хусусий капитал таркибини шакиллантириш: хусусий капиталнинг таркибий қисми сифатида киритилган қўшимча капитал, (инвестиция қилинган капиталдан келиб чиқадиган, эмиссион даромад ва курс фарқлари); реинвестиция қилинган капиталнинг бир қисми сифатида жамғарилган капитал, тақсимланмаган фойда ва сотиб олинган капитал (қайта баҳолаш бўйича мол-мулк қийматининг ошиши асосий воситалар, мол-мулкнинг беғараз кирими, инвестиция қилинган маблағлар); захира капитали ва харажатларни молиялаштириш, мақсадли тушумлар ва келгуси даврлар учун даромадлардан ташкил топади.

Хулоса. Молиявий Ҳисоботнинг Халқаро Стандартлари асосида хўжалик субъектининг бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳиоботни ташкил этишнинг аниқ афзалликлари шаффофлик, ишончлилик, бухгалтерия тамойилларининг бир хиллиги, мамлакатлар ўртасида тажриба алмашиш имконияти, ўзаро манфаатли ҳамкорлик учун ишонч ва имкониятларнинг ошиши ҳисобланади, чунки бухгалтерия ҳисобида иқтисодий вазиятларни акс эттиришда унверсал тушунчага эришилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Қонуни. 13.04.2016 йилдаги ЎРҚ-404-сон.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори. Тошкент ш., 2020 йил 24 февралдаги ПҚ-4611 сонли.
3. Курбанов З.Н., Мисиров К.М. Молиявий ва бошқарув ҳисоби.Т. «ИҚТИСОД-МОЛИЯ», 2019.575 б.
4. Эрматов А. А. Хусусий капиталнинг бухгалтерия ҳисоби ва аудитини такомиллаштириш муаммолари иқтисодиёт фанлари док.....дисс. 2020. -26 б.
5. Ташназаров С. Н. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари. Дарслик. -Т.: 2019, 584 б (31).
6. Бердиев Қ.Ҳ. Хусусий капиталнинг бухгалтерия ҳисоби ва аудитини такомиллаштириш иқтисодиёт фанлари фалсафа док.....дисс. автореф. –Тошкент, 2023. 26 б.
7. Berdiev K. Using of economic analysis methods in the audit of private Capital. JournalNX - a Multidisciplinary Peer Reviewed Journal Journal VOLUME 8, ISSUE 4, Apr. -2022, - Pp. 62-66.
8. Фаминский И. П. Внешнеэкономический толковый словапь. М.: ИНФПА-М, 2011. С. 116
9. Аминов Ф.Б. (2022). НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ КООПЕРАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН. Экономика и социум, (10-1 (101)), 232-237.

Copyright © 2023 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

10. Аминов, Ф. Б. (2022). УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.
11. Эгамбердиева, С. Р. (2021). ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАР ЖАРАЁНИДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. *Экономика и финансы (Узбекистан)*, (4 (140)), 42-47.
12. Эгамбердиева, С. Р. МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИГА ЎТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА АҲАМИЯТИ.«. *ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТ: МУАММО, ТАҲЛИЛ ВА РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ» Халқаро илмий-амалий анжуман илмий мақолалар тўплами 20-21 май 2021 й*, *460*.
13. Jumayeva, G. J. R., & qizi Sultonova, M. O. (2022, December). FERMER XO ‘JALIKLARINING MOLIYAVIY NATIJALARGA TA’SIR QILUVCHI OMILLARNI HISOBLASH YO ‘LLARI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 18, pp. 127-130).
14. Tursunov, I., Jumayeva, G., & Ostanov, K. (2017). Features of innovation development of the economy Uzbekistan. In *International conference on scientific development in North America* (pp. 43-49).
15. Равшанов А. Д. Абдисалом Дусиёрович, Хасанов Шамсиддин Хафизович, & Алимханова Нигора Алимхановна (2018). Қишлоқ хўжалигини инвестицион-инновацион ривожлантириш имкониятлари ва истиқболлари. Экономика и финансы (Узбекистан), (11), 9-14.
16. Murodova, N. U., Temirova, F. S., Alimkhanova, N. A., Dostova, M. K., & Azimova, K. E. IMPROVING THE CALCULATION OF INVENTORIES OF GOODS IN ACCOUNTING.
17. Эргашева, Н. (2022). ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАЛАРИДА ҲИСОБ СИЁСАТИНИНГ ТАШКИЛИЙ-УСЛУБИЙ ТАЪМИНОТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. *Innovatsion texnologiyalar*, *1*(04), 108-111.
18. Azimova, H. E. (2022). ISSUES OF DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE WITH THE HELP OF FOREIGN INVESTMENTS. *Gospodarka i Innowacje.*, *29*, 183-188.
19. Эгамбердиевна, А. Ҳ. (2021). ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ЭТИШДА ҲУҚУҚИЙ ВА ИНСТИТУЦИОНАЛ АСОСЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ. *Журнал Инновации в Экономике*, *4*(5).
20. Azimova, H. E. (2022). INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF REGIONS. *Gospodarka i Innowacje.*, *29*, 178-182.
21. Azimova, H. E. (2022). ISSUES OF DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE WITH THE HELP OF FOREIGN INVESTMENTS. *Gospodarka i Innowacje.*, *29*, 183-188.
22. Музаффарова, К. З. (2021). МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИГА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ЭТИШ ҲОЛАТИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Архив научных исследований*, *1*(1).
23. Музафарова, К. З. (2019). Роль иностранных инвестиций в развитии национальной экономики Узбекистана. *Экономика и предпринимательство*, (1), 411-414.
24. NORMAMATOVICH, K. O., EGAMBERDIYEVNA, A. K., & HAKIMOVICH, B. K. Creating a Favorable Environment for Attracting Foreign Investment and Strengthening Its Legal Framework. *JournalNX*, *6*(05), 53-56.

Copyright © 2023 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

25. Khakimovich, B. K. . (2022). Development of Private Capital Financial Statement Audit Methodology in Accordance with International Standards. *European Multidisciplinary Journal of Modern Science*, *4*, 299–303.
26. Farmanov , J. Z., Rimboyeva , N. X. qizi, & Rimbayeva , G. X. qizi. (2023). QISHLOQ XOʻJALIGINI RAQAMLASHTIRISHDA XORIJ TAJRIBASIDAN FOYDALANISH. GOLDEN BRAIN, 1(1), 231–236. Retrieved from
27. Farmanov J. UKRAINIAN EXPERIENCE IN DEVELOPING THE BEEKEEPING NETWORK IN OUR COUNTRY //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – Т. 2. – №. 09. – С. 66-69.
28. Ochilov, A. O., Ostonov, E., Shodiev, B. T., Ergashev, T. S., & Khakkulov, F. F. (2022). Modern Approaches To Management Of Training Of Highly Qualified Personnel In The New Uzbekistan Higher Education System. *Journal of Positive School Psychology*, *6*(10), 2432-2442.
29. Шодиев Б.Т. ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПАСТБИЩ // Экономика и социум. 2022. №10-1 (101). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/prioritetnye-napravleniya-effektivnogo-ispolzovaniya-pastbisch (дата обращения: 28.02.2023).
30. Бердиев, А. Х., & Расулов, Х. К. (2020). Туризм-перспективный сектор экономики Узбекистана. *Economics*, (2 (45)), 14-18.
31. Hakimovich, B. A. (2021). Prospects for Innovative Agricultural Development. *Academic Journal of Digital Economics and Stability*, 350-356.
32. Туробов, Ш. А. (2021). ҚИШЛОҚ УЙ ХЎЖАЛИКЛАРИДА АЁЛЛАР МЕҲНАТИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Журнал Инновации в Экономике*, *4*(5).
33. Turobov, S. A., & Faxriddinov, B. F. (2021). DEVELOPMENT OF HOME-ENTREPRENEURSHIP-GUARANTEE OF AGRICULTURE STRATEGY. *International journal of trends in marketing management*, *9*(1).
34. Усанов, А., & Раҳмонқул, Д. (2019). Ўзбекистон иқтисодий ривожланишида камерал назоратнинг тутган ўрни. *Экономика и финансы (Узбекистан)*, (11), 55-60.
35. Джалилов, Р. (2023). ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТ СОЛИҒИ БЎЙИЧА ИМТИЁЗЛАР ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. *Economics and education*, *24*(2), 272-278.
36. Iskandarovich, R. R. (2022). QISHLOQ XO ʻJALIGIDA AGROKLASTERLARINI BARPO ETISHNING XORIJ TAJRIBALARI. Gospodarka i Innowacje., 24, 390-394.
37. Рашидов, Р. И., & Муртазаев, Н. Р. (2020). DIRECTIONS OF INNOVATIVE AGRICULTURAL DEVELOPMENT. *ЖУРНАЛ АГРО ПРОЦЕССИНГ*, *2*(7).
38. TUYGUNOVICH, A. A., OGLI, S. O. A., & QIZI, K. Z. K. Problems of Improving Stock Market Trading Mechanisms in Uzbekistan. *JournalNX*, *6*(07), 330-334.
39. Aliqulova, A. (2020). ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF SECURITIES OF COMMERCIAL BANKS AT THE RSE “TASHKENT”. *International Finance and Accounting*, *2020*(1), 13.
40. Маматов, А. А., & Хуррамов, А. Ф. (2017). Иностранные инвестиции как фактор экономического роста Республики Узбекистан. *Экономика и предпринимательство*, (10-2), 98-101.

Copyright © 2023 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

41. Хуррамов, А. (2012). О монографии ИС Абдулаева «ПРОГНОЗИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА». *ва молия Экономика*, 50.
42. Хуррамов, А. Ф. (1993). Арендные отношения и пути их совершенствования в условиях перехода к рыночной экономике (на примере хлопководческих совхозов).
43. Узоков, Н., Хушмурадов, О. Х., & Бабаева, Л. (2014). РОЛЬ ИНВЕСТИЦИИ В МОДЕРНИЗАЦИИ И РАЗВИТИИ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ. In *ФЕНОМЕН РЫНОЧНОГО ХОЗЯЙСТВА: ОТ ИСТОКОВ ДО НАШИХ ДНЕЙ* (pp. 376-378).
44. Oman, X., & Alisherovich, T. S. (2022). THE ROLE AND IMPORTANCE OF CLUSTERS IN THE AGRICULTURAL SECTOR. *Gospodarka i Innowacje.*, *29*, 202-206.

Copyright © 2023 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0